

Getuigenis

Jos ANDRIESSEN s.j. (1917 - 2007)

Toen ik in 1966 startte in de eerste kandidatuur (nu bachelor) Geschiedenis aan de UFSIA, was de leeszaal van de Ruusbroecbibliotheek het ‘seminarielokaal’ voor studenten geschiedenis. Daar werden verschillende cursussen gedoceerd, zoals heuristiek en oefeningen met betrekking tot een bepaalde historische periode, Middelnederlands en paleografie. Het waren opleidingsonderdelen waarvoor de nabijheid van oude drukken, boeken en tijdschriften noodzakelijk was. We brachten dan ook vele uren door in wat wij gemeenzaam ‘het Ruusbroec’ noemden. We bereikten de leeszaal vanop de grote UFSIA- binnenplaats, via een passage die de keuken van de paters jezuïeten verbond met hun eetzaal en via een korte gang die uitzicht bood op een door allerlei planten overwoekerd binnenplaatsje. De leeszaal zelf werd in tweeën gedeeld door een rij fichebakken, gevuld met heel veel bibliografische steekkaarten. Aan de ene kant stonden de lange tafels waaraan wij mochten plaatsnemen. Aan de andere kant lagen op een aantal overvolle tafels folders van boekhandels, nieuw verworven boeken en tijdschriftnummers die nog moesten worden gecatalogeerd, soms ook oude drukken en devotieprenten, steekkaarten en dergelijke. Van een computer was toentertijd evident nog geen sprake! En meestal was aan die tafels één iemand heel geconcentreerd aan het werk: professor dr. Jozef Andriessen s.j., die door iedereen gewoonweg als ‘pater’ werd aangesproken.

Bij de start van een nieuw academisch jaar maakte pater Andriessen er een gewoonte van de nieuwe lichter studenten vertrouwd te maken met de geplogenheden van de Ruusbroecbibliotheek. Dat er stilte moest heersen in de leeszaal, lag voor de hand, én dat minutieuze zorg moest worden besteed aan het hanteren van boeken en tijdschriften, was al even evident. En natuurlijk werden we ook verzocht voorzichtig en respectvol om te gaan met de fichebakken, want daarin zat een schat aan informatie. Dat begrepen we wel!

We brachten vele uren door in ‘het Ruusbroec’ vanwege de vele college-uren die er plaatsvonden, maar ook vanwege de opzoeken die we er moesten verrichten. En zo gebeurde het wel dat we toch wat te luidruchtig werden, of wat te uitbundig, als we gevonden hadden wat we zochten ... Dat was het moment waarop pater Andriessen – zoals een lieve medestudente van me het zo mooi verwoordde – van achter de ‘coullissen van de geschiedenis’, zijnde de fichebakken, tevoorschijn kwam en ons ietwat nors kijkend door zijn sterke brilglazen, tot meer discipline, ernst en studiejijver aanspoorde. Dat hielp meteen! De vaak strenge blik van pater Andriessen verborg echter dat hij een zachtaardig en vooral behulpzaam persoon was, die studenten én andere bezoekers van de Ruusbroecbibliotheek een warm hart toedroeg.

Pater Andriessen had niet veel tijd nodig om de studenten te leren kennen ... en ze nooit meer te vergeten. Dat hij een ijzersterk geheugen had, was uiteraard mooi meegenomen. Een kort gesprekje volstond voor hem om je naam te blijven onthouden, eventueel ook je adres, je familiale achtergrond en zo meer. Wat je hem bij een of ander gesprek terloops vertelde, onthield hij omdat hij wezenlijk met je begaan was, en hij behield die kennis ook gewetensvol voor zich. Het wel en wee van zijn medemens interesseerde hem oprecht. Toen hij zelf al vele jaren met emeritaat was en ikzelf intussen al geruime tijd aan het departement Geschiedenis verbonden was, informeerde hij regelmatig naar de gang van zaken in het departement en naar het welzijn van de collega's.

Als student kenden we pater Andriessen vooral als lid van het Ruusbroecgenootschap – een centrum voor de geschiedenis van de religieuze cultuur, spiritualiteit en mystiek in de Nederlanden – en als zodanig onder meer verantwoordelijk voor de bibliotheek ervan. Maar we kenden hem ook als professor middeleeuwse geschiedenis. Toen ik eerstejaarsstudente was doceerde hij ons Maatschappij en instellingen van de middeleeuwen. Later werd hij belast met de cursus Geschiedenis van de Nederlanden. Beide cursussen lagen in het verlengde van wat hij voordien gepresteerd had. Zo had hij, samen met anderen, schoolboeken Geschiedenis van de Middeleeuwen tot stand gebracht, die onder leiding van de jezuïet M. Dierickx verschenen in de reeks Historia, die door de Nederlandsche Boekhandel in Antwerpen ten behoeve van het middelbaar onderwijs werd uitgegeven. De reeks schoolboeken kende veel succes en geregeld verschenen er aangepaste uitgaven van, die van de betrokken auteurs uiteraard weer aandacht en inzet vergden. Maar vooral had pater Andriessen naam gemaakt met zijn doctorale dissertatie, waarmee hij in 1955 aan de Katholieke Universiteit Leuven promoveerde, met als titel *De Jezuïeten en het samenhorigheidsbesef der Nederlanden, 1585-1640*. Daarin beoefende hij al mentaliteitsgeschiedenis, een stroming in de historiografie die pas later goed op gang kwam. Zijn studie werd in 1957 door de Nederlandsche Boekhandel uitgegeven.

Ik leerde Pater Andriessen later ook kennen als collega. Zo namen we regelmatig samen deel aan een vergadering die door het departement Geschiedenis werd georganiseerd. Daar kwamen onder meer onderzoeksprojecten ter sprake die door leden van het departement waren opgezet of waaraan zij meewerkten, maar ook meer administratieve of organisatorische aangelegenheden die al dan niet door de faculteit of de academische overheid waren opgelegd. Er moesten soms moeilijke knopen worden doorgehakt, maar de vergaderingen verliepen doorgaans in een aangename, collegiale sfeer. Pater Andriessen kwam in de besprekingen nauwelijks tussen, maar hij luisterde klaarblijkelijk met gespitste oren! Zijn ogen hield hij dan vaak dicht, waardoor hij de indruk wekte stilaan weg te dutten ... Niets was echter minder waar! Op het einde van de vergadering of bij de traditionele rondvraag kwam hij plots, ietwat verlegen en zich min of meer verontschuldigend, met een vraag of een opmerking voor de dag die steeds de nagel op de kop was. Hij miste in de bespreking iets of hij wees op een aspect dat men niet kende, vergeten had ofwel tactisch omzeild had, of hij bracht een essentiële en belangrijke aanvulling bij de conclusies van de vergadering. Kortom: een tussenkomst van pater Andriessen was altijd *to the point*! Zo leerde ik hem ook kennen op de bijeenkomsten van het Genootschap voor Antwerpse Geschiedenis. Dat was toen een besloten vereniging, die de leden eenmaal per maand samenbracht in de indrukwekkende woning van de Gentse professor Walter Couvreur, om te luisteren naar een lezing en ze te bediscussiëren. De vereniging bestaat nog steeds, maar richt zich nu tot een breed publiek. De lezingen indertijd, die uiteraard allemaal een aspect van de Antwerpse geschiedenis betroffen, werden aandachtig gevolgd en leidden vaak tot boeiende en tegelijk leerrijke discussies. Ook daar liet pater Andriessen zich op een schalkse, vaak guitige of ietwat ondeugende manier horen op het einde van de lezing of in de daaropvolgende discussie! Hoewel hij zijn overwegingen steeds vriendelijk en zelfs geestig verwoordde, legde hij daarbij meestal, zich verontschuldigend, voorzichtig de vinger op een aspect dat ontbrak in het betoog van de spreker of dat onvoldoende of onduidelijk was uitgewerkt. De combinatie van zijn streven naar volledigheid en (historische) correctheid, gekoppeld aan zijn wil om niemand te kwetsen, maar integendeel om zijn medemens ten dienste te staan, tekende hem. Nederigheid en dienstbaarheid waren voor hem beslist geen loze begrippen.

Zoals blijkt uit wat zijn confrater emeritus professor Guido De Baere schreef, vervulde pater Andriessen vele taken voor het Ruusbroecgenootschap. In 1985 bereikte pater Andriessen de pensioengerechtigde leeftijd en werd emeritus in de faculteit Letteren en Wijsbegeerte, maar in

de Ruusbroecbibliotheek, die intussen was uitgebreid en gemoderniseerd, bleef hij de ijverige, stille kracht. Ik ontmoette hem er nog vaak en elke ontmoeting was fijn.

Op de grote binnenplaats van UFSIA liep pater Andriessen soms te brevieren onder de zuilengalerij. Dat had ik hem vroeger ook zien doen in het binnentuintje van het Ruusbroecgebouw, wandelend gebeden lezend. Guido Gezelle schreef over het brevieren in zijn 'Den ouden brevier' (1894): "Als zorgen mijn herte verslinden, als moedheid van 's werelds getier; dan zoeke ik weêrom den beminden, dan grijpe ik den ouden brevier [...]". Dat pater Andriessen als jezuïet ook religieuze verplichtingen had, ligt voor de hand. Het bidden hoort daarbij en ik kan me perfect voorstellen dat het brevieren hem zijn eventuele zorgen en vermoeidheid even deden vergeten. Ik vond het wel knap van hem dat hij, terwijl studenten en personeel over de binnenplaats liepen, zich geconcentreerd op het gebed wilde en kon toeleggen. Het is een beeld dat me, met heel veel respect, is bijgebleven.

Dat hij mettertijd moeilijk ter been was, viel hem zwaar. Uiteindelijk verhuisde hij naar het jezuïetenhuis in Heverlee, waar hem de beste zorgen te beurt vielen en hij van het gezelschap van een aantal confraters kon genieten. Toch had pater Andriessen misschien heimwee naar Antwerpen, naar het Ruusbroecgenootschap, naar zijn collega's en naar het campusgebeuren, want af en toe kreeg ik telefoon van hem. Hij vroeg dan hoe het met me ging en met mijn gezin, hoe het er aan toetoe ging in het departement Geschiedenis en in de faculteit, of ik nog nieuws had ... Misschien hield hij bij zo'n telefoongesprek ook zijn ogen dicht, maar zijn geest was beslist steeds wakker! Zijn vragen waren, zoals altijd, *ad rem*, en hij stelde ze met een warm hart, vanuit eerlijke belangstelling en een tikkeltje nieuwsgierigheid en vooral vanuit een oprechte bezorgdheid om het wel en wee van zijn collega's en de toenmalige UFSIA. Pater Andriessen was klein van gestalte, maar groot van inborst!

em. prof. dr. Helma De Smedt, FLW, UAntwerpen

1 oktober 2025